

Dagens namn

MATS JOHANSSON:

JAN GUILLOU

På hösten 1943 träffades en dam ur svensk överklass och en fransk diplomat. Nio månader senare föddes deras son, 440117-1279 Jan Guillou. Fadern, enligt sonens hörsägen en charmerande lymmel, hann aldrig göra något större intryck innan föräldrarna skiljdes 1950. Desto starkare prägel på Jan satte den nya styvfadern, dagligen, med hästpiska. Och på den vägen har det varit. Rappen har suttit i långt efter 1959, då Jan sade upp bekantskapen.

Upplevelser av psykiskt eller fysiskt förtryck i barndomen tycks vara en mäktig drivkraft för många skapande människor. Inget ont som inte för en Bergman, Myrdal, Harning med sig. Men Guillou adlades inte av lidandet; han lärde sig att stå utanför, att bearbeta för att använda, att slå tillbaka.

Efter några år i skola i Norrköping, Saltsjöbaden och på Vasa Real i Stockholm återstod bara slutförvaring och upparbetning på internatet Solbacka. Revolten mot en konservativ uppfostran och en pennalistisk tradition gav honom nya rapp. I skolans helgarrest föddes en revolutionär, något som inte hindrade honom från att 1964 lämna Viggbyholm med toppbetyg i studentexamen.

Värnplikt kan knäcka upprorsandar, men under de tre månader det tog Guillou att övertyga myndigheterna att han som fransk medborgare var högst olämplig att ha placerad som flottist i Blekinge, hann han inte ta någon större skada. Inte större än att anmäla sig till juridiska studier vid Stockholms universitet i alla fall. Den karriären blev lysande, men kort. Sveriges juridikprofessorer kunde andas ut 1966, när unge Guillou tog av sig FNL-märket och började berätta i Åhlén

& Åkerlunds produkter om sina erfarenheter av Livet och om Världen utanför det stora förlaget.

Om världen inne i det stora förlaget har han skrivit en rasande rolig nyckelroman, "Det stora avslöjandet" (1974). Guillous alter ego Erik Ponti hade en härlig tid på Fib/Aktuellt. Och det var bra betalt, ända tills det blev för mycket politik och cheferna tröttnade.

Som frilans var det lättare att stå utanför Makten, att stå emot den, att avslöja den. Fast när "general Custer i Veckoschakalen" först skickade honom till Prag i augusti 1968 för att skriva om den sovjetiska ockupationen och en vecka senare refuserade artikeln under antydningar om att man inte kunde ha maoister som medarbetare, insåg Ponti även detta behagliga livs begränsningar. Han lät sig städslas som förste avslöjare i en fibba utan porr, den med kulturfront.

Nu skulle de stora tagen tas. Att hålla på att avlyssna folkpartiets hemliga överläggningar och sedan avslöja Per Ahlmark genom att skriva vad som verkligen sas, hade sin tid och charm. Andra avlyssningar blev viktigare. På den restaurang Tennstopet där han och läromästaren Arne Lemberg – den enda journalist Guillou veterligen berömt, förutom sig själv – gjorde sitt bästa för att få slut på ölförrådet, hade han hört andra journalister skvallra om något konstigt spionage i Sverige. Här kom lyftet, nischen, genombrottet alldeles av sig själv. Fast vägen kom att gå över Svea hovrätt och en dom på tio månaders fängelse. Förhoppningsvis hann han under tiden i cellen fundera ett ögonblick på om alla källor i IB-affären var ute i ädelt syfte, eller om t o m han själv kunde ha mani-

pulerats.

Före förrädaren Guillou har nu en längre tid lämnat spionerna åt sitt öde. En förklaring han själv gett i en intervju är att han inte vill fastna i ett fack, skådespelarens eviga gnissel. "Nita bovar" är inte det enda man kan göra, man kan vara Ny journalist också. Det innebär att skriva som amerikanska journalister, de riktigt tunga grabbarna som avslöjar Makten på ett mer sofistikerat sätt än via kriminalreportage. Ett försök gjorde Guillou i den illustrerade tidningen City. Att den las ned, berodde inte på hans underhållande folklivsskildring från Operabaren, i vilken han avslöjade att Dieter Strand kräktes och Anders Wall träffade dam. Ett mindre lyckat försök att fästa nya skalper i bältet var hans påstående som sommarpratator i radio 1979 att Per Albin Hansson tog mutor från en byggmästare, Källan, gamla mamma, höll inte som bevisföring, men han slapp åtal. Något jävades där hans avslöjande att Jan Guillou alltid hade rätt, alltid var bäst.

Sedan har det blivit böcker: "Reporter", "Artister", "Ondskan", "Berättelser från det nya riket". TV-pjäsen "Genombrottet" om en svensk Glistrup, tom ett par filmmanus som belönats med avslag av Maria Bergom-Larsson i Filminstitutets bidragsjury (med motiveeringen att de var "vidrig våldspornografi").

Guillous aktiviteter de senaste åren har skaffat honom nya fiender i Maktens boningar; Författarförbundet, som han anser är korrumperat, Bibi Andersson och freds rörelsens gråterskor, alla de by-

råkratiska anordningar som drabbats av bannstrålen i hans TV-underhållning Magazinet.

Denna utveckling har gjort honom så rumsren att tidningarna numera ägnar honom stora helsidesintervjuer, där han avslöjar sig själv. I ett svagt ögonblick har Jan Guillou även avslöjat att han gråtit en gång, nej två. Dels när han läste en text i tidningen Reportage som var så dålig att man förstod att tidningen måste läggas ned, dels när han skrev slutet på sin roman om ondska. Men han har sagt kloka saker också på senaste tiden, inte minst om journalister i Sverige. Hans tes om mjäkigheten i den bevakning av makt och samhälle som gjort det så enkelt för staten att bygga ut sitt grepp över medborgarna, vinner i kraft för varje expansion av den offentliga sektorn. Guillou hävdar nämligen att den avslöjande journalistikens huvudfiende är journalistkåren. Dess dolda tendens att inte arbeta avslöjande gynnar i varje läge politisk expansion. Den som i 15 år misströstat över svenska medias bristande förmåga att tränga in i politiken, är beredd att hålla med. Det är därför sådana som Guillou behövs.

Men när han nu lutar sig in i den begynnande medelåldern, tänker mer på barn och fru och svamplockning, finns naturligtvis risken att han fångas av TV-underhållarens bekväma tillvaro. Stig Ahlgren skrev en gång att Guillous pena "tvekade mellan jiu-jitsu och karate". Skulle han sluta med kraftsport, blir han en utmärkt efterträdare till Lennart Hyland.